

Tudományos Műhelyek Komárom-Esztergom megyében X.

IFJ. GYÜSZI LÁSZLÓ

2022. február 21-22-én rendezte meg a Kuny Domokos Múzeum Tatán, a Várban immár 10. alkalommal a címben szereplő konferenciát.

Ahogy a program beharangozójában is olvashattuk és a konferencia megnyitása során dr. Schmidtmayer Richárd igazgató úr is elmondta: „A cél az volt, hogy hiánypótlásként egy olyan szakmai fórumot hozzon létre és vezessen be a megyei hatókörű városi múzeumként működő intézmény, ami összefogja a megye területén lévő tudományos (kutató)intézményekben, így a múzeumokban, könyvtárakban, levéltárakban zajló tudományos kutatásokat és azokat a kutatókat, akiknek kutatási szakterülete Komárom-Esztergom megye területére összpontosul. A konferenciasorozat elindításakor alapvető szempont volt, hogy az intézmények közötti együttműködések alapjait megszilárdítsuk, s ennek már számos területen vannak gyakorlati eredményei is. ... Több országos intézmény is folytat kutatásokat a régióban, melyekről részletesebb beszámolót nyújthatnak a tatai konferencián. A cél kettős: megismertetni egymás kutatásait, bemutatni a legfrissebb eredményeket, valamint lehetőséget nyújtani bizonyos aktuális témakörök részletesebb elemzésére és kiemelésére, különböző évfordulók kapcsán. Kutatási témáink és eredményeink megismerése ezáltal alapot teremthet a közös gondolkodásra, egyes kutatások terén különféle diszciplínák bevonására és további együttműködésekre. A konferencia szolgálja a közösségek erősítését, hiszen a közösség teremtő ereje a tudományok terén is nélkülözhetetlen az eredmények eléréséhez.”

Ennek jegyében került tehát sor a két napos konferenciára. A szervezők nyilván tanultak az előző évek konferenciáinak tapasztalataiból, amikor is nagyon elhúzódott a program, vagy éppenséggel nem volt teljes a „bemutakozás”, azaz nem sikerült teljességgel feltárni, bemutatni a tudományos eredményeket.

Az első napon a régészet új eredményeiről, az újabb feltárásokról, kutatásokról hallhattunk beszámolókat. Dicséret illeti az előadókat, akik betartották a sokszor szüknek minősíthető 20 perces időtartamot. Itt kell arról is szólni, hogy a még mindig jelenlévő Covid-járvány, vagy éppen következményei miatt néhány előre jelzett

előadó sajnos nem tudott jelen lenni. A szervezőket dicséri, hogy ennek ellenére nem maradtunk le szinte semmiről, mivel az előre elküldött előadások bemutatására felkértek kollégákat a jelenlévők közül, akik igyekeztek a prezentációkat előadni.

Mindjárt az első előadó-páros egyik tagja (dr. Bartus Dávid) helyett párja, Szabó Melinda számolt be az előző évek brigetioi ásatásairól, azaz pontosabban a légiótábor katonai fürdőjének feltárásáról. Mint minden kezdet nehéz és bizonytalanságokkal teli, nem volt ez másként a fürdő feltárása során is. De ahogy egyre jobban feltárult a föld felszíne alatti világ, egyre jobban rajzolódtak ki az alapok, a korabeli járósíntek és a medencék, az alattuk lévő fűtő „berendezésekkel” együtt. Az eddigiekből is kitűnik, hogy egy viszonylag nagy légiótáborról és a hozzá tartozó kiszolgáló épületekről van szó. Sajnos a korábbi évtizedek építkezései, a vasútvonal már sok minden részlet feltárására nem ad lehetőséget.

Juhász Lajos ugyan ezen a területen talált III. és IV. századi éremkincs-leletről adott számot előadásában. 38 db éremről és 11 db aranyrögről adott számot az ELTE BTK munkatársa, régész. A padozat, illetve a küszöb alatt megbúvó kincs jelentősnek számít a magyarországi éremleletek között, kiemelve, hogy 1885-től vannak már éremkincsek Brigetióból.

A következő előadó, dr. Gátfalvi-Delbó Gabriella, a komáromi múzeum munkatársa, maradványok a brigetioi ásatásoknál, a településrendszer kerámiaművességéről tartott előadást. A feltárt és elemzett mintegy 2.200 edény, illetve töredéket tipológiailag 16 csoportba osztva elemezte és térképen igyekezett elhelyezni, hol, melyik edényeket, edénytípusokat használhatták a táborban és a környéken élők.

A következő bemutató már az Oroszlány-Gyertyános elnevezésű területen talált, fellelt érem- és téglaleletekről szólt. (Ez az előadás vélhetően egy előre nem tervezett elmaradás helyébe „lépett be”.)

Sajnálatos módon, a következő előadó, Schilling László, a Magyar Nemzeti Múzeumból sem tudott személyesen megjelenni. Előre elküldött prezentációja alapján a helyben felkért „előadó”

mutat be a Nyergesújfalu határában talált hun-kori leletegyüttest. Pedig érdekes leletről van szó, hiszen a megyében elég ritka a hun kori lelet.

A kávészünet utáni előadások sorában Görföl Mónika a késő rézkori kocsi modellek megyei leleteit ismertette.

Hatházi Gábor (Schilling László nélkül) az Esztergom délkeleti határában talált 13. századi leletek meg- és feltárásáról számolt be. A feltárás során elsősorban öveket díszítő érdekes és értékes leleteket találtak.

Egy geológus a régészek között... Kürthy Dóra, a Kuny Domokos Múzeum munkatársa – mint korábban is, most is – egy kicsit kilógott a régészeti előadások közül, mivel ő a kerámia leletanyagok archeometriai vizsgálatának lehetőségeiről és eredményeiről számolt be.

A következő előadó is egy kicsit más leletekről számolt be. Merkl Máté a nyergesújfalui Duna-düli ásatás régészeti növénytan eredményit mutatta be. A 2020-ban indult ásatások során számtalan utalást találtak az akkori növényvilág meglétére. Az ásatások során mindegyik régészeti korból találtak mintavételre és elemzésre alkalmas leletet.

Az ebédszünetet követő szekció munkáját jelen sorok szerzője (Gy. L.) vezette le.

Első előadóként Pál Gabriella, a tatabányai múzeum igazgatónöje egy kevésbé ismert leletről számolt be, tette fel kérdéseit, melyekre megpróbált választ is találni. A Tatabányán, 1907-ben feltárt, meglelt római leletről, annak vélhető megtalálási helyszínéről tartott előadást.

Kovács Bianka Gina a gesztesi vár késő középkori kapcsolatairól beszélt a fellelhető adatok és feltárt leletek alapján.

Kisné Cseh Julianna előadása betegsége miatt sajnos elmaradt.

Deminger Csilla, a Kuny Múzeum munkatársa előadásában nem csak megszokott komfortzónákból, a megyénkből, de az országból is kitekintett, amikor is az urali-altaji kapcsolatú lószerszámokról tartott igen érdekes előadást. Az előadásban bemutatott leletek a Bodrogszerdahely - Bálványdomb 10. századi temetőjében kerültek elő és mutatnak igen szoros kapcsolatot a Szrosztki-kultúra leleteivel.

A kávészünet előtti utolsó előadó ugyancsak egy ritka feltáráról számolt be. Pórász Anna a Kocs, Halom utcában talált honfoglalás kori lelet megtalálásáról, feltáráról számolt be. Ezt a leletet egy 2021. évi bejelentés során kezdték el feltárni és kutatni, azaz egy teljesen friss, új régészeti ásatásról tartott előadást a Kuny Domokos Múzeum fiatal munkatársa.

A nap utolsó szekciójának előadássorozatát Petényi Sándor kezdte, aki egy különös kutatási terület eredményeiről számolt be. Nem régészet, nem restaurálás, hanem az arab számok középkori, magyarországi használatáról, elterjedéséről számolt be kutatásai alapján.

Görföl Mónika és Pórszász Anna a konferencia első napi befejezéséhez közeledve ismét szót kaptak és a 2020-2021-es régészeti feltárások és ásatások eredményeit foglalták össze a még mindig érdeklődő és mondhatni, szép számú közönségnek.

Dr. Schmidt Mayer Richárd igazgató úr az ugyancsak nem régiben végzett régészeti ásatásokról számolt be, melyet a tatai református gimnázium udvarán végeztek.

A Tudományos Műhelyek Komárom-Esztergom megyében című konferencia első napján elsősorban a megyében végzett régészeti feltárások, ásatások eredményeiről kaptunk igen részletes és bőséges információkat. Könyvtárosként és helytörténettel foglalkozóként is mondhatom, igen hasznos volt számomra, számunkra is.

Tudományos Műhelyek Komárom-Esztergom megyében 2. nap (2022. február 22.)

SÁRI ALIZ

A konferencia másodnapján előtérbe kerültek a történettudományi témák. Első előadóként Számadó Emesét, a Komáromi Klapka György Múzeum igazgatónőjét hallgathattuk meg, aki bevezetett minket a dualizmus kori Komárom kéjelgési szabályrendeleteibe. A prezentációból kiderült, hogy a szabályrendelet mindenre kiterjedt. Magába foglalt többek közt, korcsoportos szabályozást, hogy 17 évnél idősebb nők lehettek

csak kéjnök, továbbá egészségügyi ellenőrzést is, miszerint az orvosoknak kötelező volt rendszeresen meglátogatni és kivizsgálni a kéjnöket. Nem utolsó sorban pedig a rendelet kiterjedt a városképre is, ugyanis a bordélyházak nem lehettek hivalkodók és a városban maximalizálták a bordélyházak mennyiségét 12 darabra.

Második előadó Kládek László a Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom megyei

Levéltár munkatársa volt, aki az Esztergom és Komárom vármegyében felállított országzászlókat ismertette a publikummal. Az országzászló állításának kezdeményezése Urmánczy Nándor országgyűlési képviselő nevéhez fűződik. Az indítvány hamar túlnőtte önmagát, hiszen 1925-re Országzászló Mozgalommá alakult. Úgy gondolták, hogy minden ismertebb és látogatottabb helyre állítani kell egy országzászlót. Igen ám, de ez nem csak kisebb településeknek, de még maga Tata városának is jelentős kiadást jelentett. Nagy a valószínűsége annak, hogy Tatán soha nem is állt országzászló, bár az 1941. évi költségvetés tartalmazta már ezt a tételt, de az eddigi jelek szerint mégsem építették meg.

Következő előadóként dr. Wencz Balázs a Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom megyei Levéltár igazgatójától hallgathattuk meg, az MSZMP és a SED (Német Szocialista Egységpárt) kapcsolatának alakulását az 1988-89-es években. Ebben az időszakban már érezhető volt a változás szele, ugyanakkor még erősen számítottak egymás támogatására, amely nem csak a gazdasági együttműködésben, de a közös turizmusban is megnyilvánult. Egyidejűleg ez a fajta politikai változás már a mindennapi életre is rányomta bélyegét, miszerint a kelet-németek kellemetlenül érezték magukat a hozzájuk kiutazó magyar diákok miatt, hiszen a magyar diákok a '80-as évek végére teljesen elvetették a marxista szellemiséget.

Bár összességében kevés tatabányai vonatkozású téma hangzott el a konferencián, szerencsére a második napra is jutott ilyen jellegű előadás. A témában az első előadó, a Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, Macher Péter (volt kollégám. – NSAI) lépett fel, aki Tatabánya városát a szépirodalomba való megjelenését elemezte ki. Természetesen nem meglepő, hogy a Péter által választott két író, Kónya Lajos és Gáll István „rondaságnak” írják le a várost, hiszen nem lehetett akkoriban sem szép látvány egy bányászváros. Csúfságát pedig még tetőzte az is, hogy a társadalmi rétegek közt nagyon éles határvonal húzódott, a városi élet diszharmonikus volt. Tatabányai téma másik előadója Tóth Enikő volt,

aki Kukán Géza „Újraélesztés” című, 1916-ban készült festményének pályázati pénzből történő restaurálási folyamatáról engedett betekintést a hallgatónak. Ahogy Kónya Lajos és Gáll István szépirodalmi művei, úgy Kukán Géza festményei még inkább visszatükrözik a bányászati lét borzalmait, megpróbáltatásait.

A szekció tán leegzotikusabb előadása dr. Antoni Judit régész, néprajzkutató nevéhez fűződik, aki a tatai kötődésű Pintér László ausztráliai néprajzgyűjteményét ismertette a közönséggel. A gyűjtemény mintegy 350 tárgyból áll, melyről megállapítható, hogy az aboriginal-ok szegényes eszközkészletről tanúskodnak. Eszközkészletükben megtalálható többek közt a bumeráng – avagy hajítófa – melynek három fajtája is létezett: egy *sztenderd*, egy *harci*, és amit mi is a leginkább ismerünk, a *visszatérő*. Utóbbit leginkább játékokra és hajtóvadászatra használták. A gyűjteményben további használati tárgyak is megtalálhatóak úgy, mint buzogányok és ásóbottok, díszített pajzsok, kőbalták, barázdás tálak nem utolsó sorban pedig, egy úgynevezett *üzenet közvetítő bot*, melynek segítségével a cserekereskedelmet bonyolították le.

A „kontinenseken átívelő” előadás után visszatértünk szűkebb megyénkbe. Megismertük a komáromi strandfürdő kialakulását, illetve az 1986-ban leégett Komáromi Malom tragikus történetét, a tatai Esterházy-kastély renoválását és két szalonjának ősgalériáját, valamint a majki remeteségen található Szent IX. Lajos király tiszteletére emelt oltárát is.

A folytatásban is még bizonyára sok értékes előadás hangzott el, de az elhúzódó program nem tette lehetővé, hogy mindegyikről részletesen beszámoljunk. Bízunk abban, hogy netán a múzeum egy kis kiadványban írásban is közzé teszi az elhangzott előadások szerkesztett változatát.

Mindkét napon roppant színvonalas előadásokat hallgathattunk meg a megyénkben történő kutatásokról, mely konferencia szervezéséért és lebonyolításáért köszönetet mondunk a Kuny Domokos Múzeum munkatársainak.

Könyves polcra

Egy kivételes könyvtár kincsei. A Todoreszku Gyűjtemény

Egy nagyon szép, mondhatni impozáns érdekes és értékes könyv jelent meg a Nemzeti Kulturális Alap, az ELTE Román Filológiai Tanszéke, a Románia Magyarországi Nagykövetsége és az OMV Petrom támogatásával, az OSZK kiadásában.

A régi könyvek, könyvgyűjtemények szerelmeseinek egy olyan – talán mondhatom a könyvtárosok számára is ritka – muzeális könyvtárt és annak létrehozóját mutatja be az *Egy kivételes könyvtár kincsei* című album, mely talán szélesebb körben is figyelmet érdemel.

Todoreszku Gyula (1866-1919) könyvtárát bemutató kiadvány három részre tagolódik.

Az első részben Varga Bernadett foglalja össze a Todoreszku Gyula könyvtáráról a legérdekesebb tudnivalókat. Ez az első tanulmány a gyűjtemény kialakulásáról, felépítéséről és a nemzeti könyvtárban betöltött helyéről szól. Todoreszku Gyula román felmenőkkel is bíró nagybirtokos kereskedő család. Todoreszku Pál és felesége, Sztanisits Anna három gyermeke közül az egyetlen, aki a felnőtt kort is megérte. Gyűjtő szenvedélye hamar kialakult. Kezdetben a bélyegeket gyűjtötte. A könyvek iránti fokozott érdeklődése egy családi tragédiához is köthető. Édesapja 190-ben, Édesanyja pedig 1915-ben hunyt el. Utóbbi ugyanabban az évben, amikor TRodoreszku feleségül vette a nála jóval fiatalabb Horváth Arankát. Todoreszku első életrajzírója, Akantisz Viktor szerint miután rendezett és harmonikus életét szülei halála megzavarták, csak a könyvek és felesége iránti szeretetben talált vigaszt.

A Todoreszku-könyvtár története szempontjából kiemelkedő forrásértékkel bír, és a gyűjtőről kialakult képet is árnyalja a Könyvtári Szemle két közleménye. A folyóirat Könyvtári séták című rovatában egy-egy jelentős magángyűjteményt is bemutatott. „A Todoreszku-gyűjtemény 1914-ben került sorra. A beszámolókból kiderül, milyen gazdag könyvtárat sikerült Todoreszkunak felépítenie, az is, milyen fontos-

nak tartotta a gyűjtő a magyarországi bibliofil kultúra támogatását, fellendítését.” ... „Már a gyűjtemény első, kéziratok katalógusában is nagy értékek sorakoznak, de komoly előrelépés akkor történt, amikor Todoreszku 1905-ben megvette Ágoston József híres gyűjteményéből azt a 270 darabot, amely különösen érdekelte. Saját bevallása szerint ettől kezdve dolgozott 'teljes gőzzel' a gyűjtemény fejlesztésén.” (Varga Bernadett: Todoreszku Gyula könyvtára)

Varga Bernadett tanulmányában a gyűjtemény további alakulásáról így ír: „A gyűjteményre jellemző, hogy 1914-ben az 1711 előtti magyarországi nyomtatványok száma már 1042 volt, ebből 565 magyar nyelvű, amelyek közül 54 bibliográfiailag ismeretlen. 1919-ben a könyvtár 628 magyar nyelvű, 521 Magyarországon nyomtatott idegen nyelvű és 77 magyar szerzőtől külföldön megjelent 1711 előtti művet tartalmazott. ... Volt még a könyvtárban 44 ősnymtatvány, 26 régi magyar, túlnyomórészt felvidéki kézirat, több 16-19. századi ritka külföldi nyomtatvány és gazdag segédkönyvtár.”

Az I. világháború után Todoreszkut egyre erősödő depresszió kezdte gyötörni. A tanácsköztársaság könyvtárpolitikája miatt ugyanis veszélybe került különleges gyűjteménye. A legtöbb könyvgyűjtő nem tett eleget a közoktatásügyi népbiztosság felhívásának, de Todoreszkunak nem volt választási lehetősége, mivel Köhalmi Béla nagyon jól ismerte a gyűjtemény, nem tudta eltitkolni azt.

Todoreszku több állásajánlatot is kapott, de egyiket sem fogata el. A közelmúlt eseményei annyira megviselték, hogy lassan teljesen apatikusává vált, amit elméje elborulása követett. 1919 augusztusától közelebbről nem ismert súlyos betegsége kínozta, végül november 27-én meghalt.

Végrendeletet nem hagyott, de felesége még életében jelezte a Széchenyi-könyvtár igazgatóságának, hogy Todoreszku Gyula páratlan értékű gyűjteményét halála után a nemzeti könyvtárnak

szánja, így kívánva biztosítani annak megőrzését és további fejlesztését.

Az ajándékozás gesztusával Todoroszku Gyula az Országos Széchényi Könyvtár második legnagyobb adományozója lett.

„Nincs a gyűjteménynek egyetlen könyve, kötése, könyvtári berendezése, amelynek a gyűjteménybe való kerülésében neki férjével együtt úgyszólván egyenlő része ne volna.” – írja Todoroszku özvegyéről Melich János. Horváth Aranka elévülhetetlen érdeme, hogy a páratlan gazdagságú könyvtárról mondott le, csupán azt kötve ki, hogy tovább is gyarapíthassa azt saját költségére. Ezért is viseli a nagylelkű adomány mindkettőjük nevét: dr. Todoroszku Gyula és neje Horváth Aranka Könyvtára. (Varga Bernadett közlése)

A bevezető tanulmány szerzője tovább követi a gyűjtemény sorsát. Ebből a részből néhány érdekes és figyelemre méltó megállapítás, hogy és mikor is került az értékes állomány az OSZK-ba: „Ahogy már utaltunk rá, Horváth Aranka 1919. december 4-én, tehát már egy héttel Todoroszku halála után hivatalosan is bejelentette a Nemzeti Múzeumnak a gyűjtemény örök létként való adományozását. Az adománylevél azonban csak 1920. január 6-án kelt, mert a bonyolult jogi feltételek teljesítéséhez idő kellett. ... A könyvtár fizikai átvételéhez 1920. január 3-án fogtak hozzá. A pontos leltározást és gondos csomagolást személyesen Melich János vezette Todoroszkuék Népszínház utca 36. szám alatti lakásában. A 46 ládába csomagolt gyűjtemény átszállítása a múzeum épületébe 1920. március 22-én történt, május 14-én pedig megérkeztek a könyvszekrények és egyéb bútorok is. A hivatalos átadásra november 17-én került sor... 1921. január 8-án pedig a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága már bemutatót tartott a könyvtárról...”

Ezt követően a gyűjtemény sorsa elég hányattott lett mind a két világháború között, mind pedig a 2. világháborút követően. A gyűjtő és az örökös kívánsága szerinti elhelyezés nem valósult meg. Ugyan nagyon nagy becsben tartják, kutatni is lehet, de az eredeti elképzelés a külön terem, a külön gyűjteményként való kezelése máig nem valósult meg.

A kötet másik érdekes tanulmánya a Todoroszku Gyula és az OSZK Cyrillcagyűjteményről szól. Ez végül is a régi román nyomtatványok Románián kívül legnagyobb gyűjteménye, mely Magyarországon található. Nagy Levente tanulmányában Todoroszku Gyula gyűjteményének román vonatkozásairól, a cyrillica gyűjtemény eddig nem azonosított darabjairól, ismeretlen régi román nyomtatványokról ír alapos részletességgel és alapos kutatói munka alapján. Írásának befejező részében pedig a különös és különleges könyvbejegyzéseket ismerteti.

A könyv talán legszebb, leglátványosabb és egyben legnagyobb része maga a katalógus, melyben a legismertebb, legértékesebb darabokat mutatják be nagyon szép, minden részletre figyelő, aprólékos képekkel, precíz leírásokkal.

Kinek, kiknek is lehetne ajánlani ezt a valóban nagyon szép kötetet? Mindeneke előtt a szép könyvek iránt érdeklődőknek, a bibliofileknek. De a könyvtárosoknak mindenképpen. Csak úgy lapozgatásra, de a két tanulmány olvasása és tanulmányozása is nagyon sok információval gazdagítja a Tisztelt Érdeklődő Olvasót.

ifj. Gyüszzi László
könyvtáros – helytörténész

(Todoroszku: egy kivételes könyvtár kincsei. Szerk. Varga Bernadett. Bp. 2020. Bibliotheca Nationalis Hungariae)